

Jadwiga Grunwald

Kreowanie wizerunku Polaków i Polski w twórczości patriotycznej Władysława Grodeckiego

1. Wprowadzenie

Władysław Grodecki (1942–2018) zaliczany jest do grona najbardziej znanych podróżników polskich. W ciągu kolejnych dekad odbył Grodecki ponad sto wycieczek zagranicznych, w tym trzy samotne, wielomiesięczne wyprawy dookoła świata. Grodecki docierał do najodleglejszych zakątków świata, w tym terenów na wschód od Polski: Rosji, Ukrainy, Kaukazu, krajów azjatyckich itd. Jednym z ważniejszych celów jego wędrówek była promocja rodzimej kultury i historii. Z powodu swych zasług na tym polu zyskał miano *wędrownego ambasadora Polski*.

Celem poniższych rozważań jest zbadanie zabiegów językowych, którymi posługiwał się Grodecki, dążąc do promowania Polski¹ i tworzenia pozytywnego wizerunku Polaków i Polski. Przedmiotem analizy staną się wybrane akty mowy, które znalazły odzwierciedlenie w zebranym korpusie badawczym, jak również wybrane środki stylistyczne, stosowane przez Grodeckiego. Szczegółowa analiza dostępna jest w mojej monografii pt. *Twórczość patriotyczna Władysława Grodeckiego. Aspekty kulturowo-językowe* (Szczecin 2023). Korpus badawczy stanowią artykuły Grodeckiego drukowane w prasie i publikowane w Internecie. Teksty te pochodzą z czasu od końca pierwszej wyprawy dookoła świata w 1994 roku aż do 2018 roku, czyli śmierci Grodeckiego. Podróżnik pozostawił po sobie ponad dwieście pięćdziesiąt artykułów, które ukazały się na łamach magazynów, dzienników, tygodników oraz miesięczników. Analiza prowadzona będzie z zastosowaniem metodologii językoznawstwa pragmatycznego z elementami stylistyki w zanurzeniu kulturowym.

2. Akty mowy

W twórczości Władysława Grodeckiego przewijają się różne działania komunikacyjne określane w językoznawstwie pragmatyngwistycznym jako akty mowy. Śledząc teksty autora, można dostrzec pewną specyfikę, której istota polega na dominacji działań pozytywnych, związanych z aprobatą, pochwałą i podziękowaniem.

¹ Warto podkreślić, że stawianie Polski na pierwszym miejscu nie oznaczało deprecjonowania innych nacji. Wręcz przeciwnie, Grodecki posiadał dar łączenia patriotycznego umiłowania ojczyzny z równoczesną fascynacją i szacunkiem wobec innych narodów. Szczególną sympatią podróżnika cieszyły się inne narody słowiańskie, ponadto Meksykanie, Turcy oraz narody arabskie.

Postrzeganie mówienia jako działania zostało rozpropagowane przez angielskiego filozofa Johna Austina w połowie ubiegłego wieku. Austin² wprowadził pojęcie *performatywu*, oznaczające wypowiedzi wyartykułowane przez nadawcę w określonym celu pragmatycznym. Próbę doprecyzowania jego teorii podjął John Searle, wymieniając środki, za pomocą których może być sygnalizowana funkcja pragmatyczna danego zdania, np. porządek słów, akcent, intonacja, interpunkcja, tryb czasownika i wreszcie cała grupa tzw. słów performatywnych, które pozwalają na wskazanie rodzaju illokucji. Podkreśla jednak, że w rzeczywistych sytuacjach mówienia często brak konkretnej wskazówki determinującej funkcję w postaci słowa performatywnego; w takich okolicznościach to kontekst mówienia pokazywać może, jaka jest siła illokucji wypowiedzi³.

Na kanwie przemysłów Austina powstała cała szkoła analizy działania za pomocą słów. Akty mowy doczekały się wielu opracowań prezentujących różne szkoły i podejścia. Na gruncie polskim zainteresowanie pragmatyką rozpoczęło się wraz z publikacją artykułu *Akty mowy* Anny Wierzbickiej, pociągając za sobą liczne prace wielu lingwistów, pojawiające się w kolejnych latach⁴.

Teksty Grodeckiego posiadają częstokroć dużą siłę illokucyjną i perlokucyjną. W niniejszej analizie zaprezentowane zostaną najczęściej występujące akty mowy. Nie oznacza to bynajmniej, że fragmenty wyekscerpowane przykładowo jako akt mowy *aprobata* nie są jednocześnie innymi aktami mowy, takimi jak pochwała czy podziękowanie. Warto podkreślić, że realizacja danego aktu mowy determinowana bywa przez kontekst, dzięki któremu możliwe jest właściwe odczytanie określonego aktu mowy⁵.

2.1. Aprobata

Termin powyższy w odniesieniu do określonego aktu mowy wprowadził Artur Czapiga. *Aprobata* zostaje zdefiniowana jako pozytywna ocena czyichś poczynąń, będąca wynikiem sądów moralnych, a wyrażona przez osobę, mającą w danej sytuacji dialogowej pozycję wyższą niż słuchacz⁶. Wyższość ta niekoniecznie wynika z zajmowania przez nadawcę wyższego stanowiska w hierarchii danej organizacji, lecz najczęściej jest wynikiem przewagi nad rozmówcą w zakresie kompetencji, wiedzy, doświadczenia czy władzy⁷.

² J.L. Austin, *Mówienie i poznawanie: rozprawy i wykłady filozoficzne*, tłum. B. Chwedeńczuk, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993.

³ J.R. Searle, *Czym jest akt mowy?* [w:] *Akty i gatunki mowy*, red. J. Bartmiński, s. Niebrzegowska-Bartmińska, J. Szadura, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2004, s. 29.

⁴ Zob. m.in. prace Marii Honowskiej, Aleksego Awdiejewa, Ewy Komorowskiej, Kazimierza Ożoga, Małgorzaty Marcjanik.

⁵ J. Puzynina, *Wartości w kulturze polskiej ostatniego 70-lecia* [w:] *też, Wartości i wartościowanie w perspektywie językoznawstwa*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2013, s. 207–232.

⁶ A. Czapiga, *Aprobata zapowiedziana w części narracyjnej (na materiale języka polskiego, rosyjskiego i angielskiego)*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica Rossica” 2005, nr 11, s. 9–17.

⁷ Tamże, s. 10–11.

Jedną z często uwypuklanych przez Grodeckiego postaw aprobaty jest **zaangażowanie w działalność patriotyczną**:

[Ks. Adolf Chojnacki] był prawym, uczciwym, pełnym charyzmy człowiekiem, dobrym duszpasterzem, dbającym o swoje „owieczki” [...]. Bardzo lubiany za skromność i łatwość nawiązywania kontaktów, za pełne zaangażowanie w życie parafian [...] Ks. Adolf był też znakomitym kaznodzieją, głęboko zatroskanym o losy kościoła i Ojczyzny⁸.

Przytoczony powyżej opis kapłana pełen jest wyrazów nacechowanych i wartościujących pozytywnie. Podkreślone zostaje patriotyczne nastawienie kapłana. Z ogromną aprobatą Grodeckiego spotykają się podobne postawy, zaobserwowane również u Polaków lub ich potomków, żyjących poza granicami kraju. Opisując cmentarz w Tbilisi, stolicy Gruzji, zauważa on:

Choć cmentarz jest bardzo zaniedbany, zarośnięty, bez wyraźnych alejek spacerowych, groby otoczone zardzewiałym płotem, to nagrobki pochowanych tu Polaków dzięki młodzieży z Polskiej Szkoły Sobotniej im. Królowej Jadwigi są oczyszczone i ozdobione biało-czerwonym proporczykiem⁹.

Mimo że podmiotem powyższego zdania nadrzędnego są nagrobki, jednak w rzeczywistości chodzi tutaj o młodzież Polskiej Szkoły Sobotniej. Użyty przez Grodeckiego wskaźnik zespolenia *dzięki* wskazuje na pozytywny stosunek mówiącego do ocenianych czynności i to one zasługują na największą pochwałę. Grodecki ocenia pozytywnie również inne sfery życia współczesnej polskiej młodzieży:

[...] Mimo ciągłych problemów ekonomicznych i braku odpowiedniego wyposażenia nasze szkoły opuszczają całe zastępy młodzieży o bardzo dobrym przygotowaniu teoretycznym¹⁰.

Wywiozłem z Tuchowa wspomnienie niekończących się kolejek do wizerunku Matki Bożej Tuchowskiej, tysiacy rozmodlonych robotników i rolników [...], młodzieży, która tu zadała sobie pytanie o sens życia, o to, jak je wypełnić treścią – miłością i wiarą zamiast nienawiścią i pustą rozrywką¹¹.

Z aprobatą spotykają się u Grodeckiego zatem również chęć do nauki, pracowitość, a także religijność. Przytoczone powyżej zdania posiadają również dużą siłę perlokucyjną, ponieważ pośrednio pragnął Grodecki również wpłynąć na przyjmowanie podobnych postaw przez swoich odbiorców:

„Popełniłem” ogromną liczbę artykułów prasowych, wywiadów, sporo wystaw fotograficznych o tematyce polonijnej, w tym ta najbardziej poruszająca: „Zapomniane dzie-

⁸ W. Grodecki, *Niezapomniana lekcja najnowszej historii*, „Płomień” 2015, nr 1(163), s. 21.

⁹ W. Grodecki, *Lech Kaczyński – bohater Gruzji*, „Nasz Dziennik”, 9–10 kwietnia 2011, s. 28–29.

¹⁰ W. Grodecki, *Cudze chwalicie, swego nie znacie... (1)*, „Nasz Dziennik”, 26 marca 2001, s. 3.

¹¹ W. Grodecki, *U Maryi z Tuchowa*, „Nasz Dziennik”, 25 lipca 2001, s. 3.

ci..." [...] To wszystko stanowi ogromny dorobek, który powinien być lepiej wykorzystany dla dobra Polaków, dla dobra naszej młodzieży, dla patriotycznej edukacji młodego pokolenia¹².

2.2. Pochwała

Chwalenie jest aktem mowy zbliżonym do aprobaty, a zarazem stanowi jeden z perswazyjnych aktów mowy¹³. Ewa Komorowska definiuje akt mowy *chwalenie* w następujący sposób:

Chwalenie jest aktem mowy wartościującym pozytywnie poprzez wyrażanie aprobaty wyglądu zewnętrznego i wewnętrznego interlokutora, jego umiejętności, zachowania, osiągnięć itp. Nadawca dokonuje aktu mowy *chwalenie*, by wyrazić uznanie dla działań adresata. Najczęściej *chwalenie* przybiera charakter werbalny (ustny i pisemny), któremu zwykle towarzyszy niewerbalne komunikowanie się poprzez przyjazną mimikę twarzy czy gesty pochwały itd. Niekiedy chwalenie pozostaje tylko w sferze niewerbalnej¹⁴.

Mieniąc się *wędrownym ambasadorem Polski*, Grodecki uważał pochwałę ojczyzny za swoją powinność. Starał się czynić to w każdej sytuacji i dla każdego odbiorcy. Niezmiennie afirmował wszelkie aspekty i przejawy polskości. Chwalił **piękno polskiej przyrody i religijność Polaków**:

Obniżenie tuchowskie jest otoczone kopulastymi wzgórzami, których stoki pokrywają lasy, pastwiska, różnokolorowe łąki i rozproszone chaty chłopskie. Wszędzie dużo zieleni, dużo też słońca [...]. Co powiedziałby św. Franciszek, gdyby tu przybył? Czyż nie jest tu co najmniej tak urokliwie, jak w jego rodzinnej Umbrii? To cudowne miejsce na naszej ziemi upodobała sobie Najświętsza Maryja Panna i do Niej, do sanktuarium, gdzie jest **tylko piękna i modlitwy**, przybywają każdego dnia wielkie rzesze pielgrzymów¹⁵.

Innym aspektem znajdującym uznanie Grodeckiego jest **piękno polskich tradycji**. Ich pielęgnacja łączy się z niemałym nakładem pracy i szczerym oddaniem prostych ludzi. Efekty ich współpracy często wywołują podziw i zachwyt. Opisy Grodeckiego obfitują w leksemy nacechowane pozytywnie:

Na wsi pół wieku temu trudno było nawet kupić bombki świąteczne, ale od czego była niezwykła pomysłowość i talenty manualne prostych ludzi i ich dzieci. Rodzice i ich mło-

¹² W. Grodecki w wywiadzie Bartosza Bolesławskiego; zob. B. Bolesławski, *Zapomniane dzieci – wywiad z Władysławem Grodeckim*, <http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,10155/k,3> [dostęp: 5.04.2023].

¹³ Chwalenie może odbywać się na dwa sposoby. Pierwszym z nich jest chwalenie poprzez argumentację. Badanie tego nurtu rozpoczęło się już w V w. p.n.e. Jednym z pierwszych jego badaczy był Arystoteles, który w swojej *Retoryce* przeprowadził analizę rodzajów **argumentacji**. Drugi natomiast sposób dokonywania perswazji łączy ją z przekonywaniem, które odbywa się **poza świadomością odbiorcy**. Opiera się ona nie tyle na argumentacji, co na zastosowaniu środków, które zmieniają postawę odbiorcy w sposób ukryty.

¹⁴ E. Komorowska, *O chwaleniu jako akcie mowy słów kilka [w:] Z badań nad językami europejskimi w aspekcie synchronicznym i diachronicznym. Księga jubileuszowa poświęcona profesor Zofii Czapidze*, red. E. Dźwierżyńska, D. Chudyk, Volumina, Szczecin 2015, s. 150–159.

¹⁵ Tamże.

dzień wspólnie zasiadała do stołu i wykonywała z papieru i tektury śliczne łańcuchy, gwiazdy i pająki, którymi dekorowano choinkę. A później wspólnie wieszano... Czegoż to na niej nie było; pomalowane na srebrny kolor orzechy włoskie, czerwone, aromatyczne jabłka, cukierki owinięte w różnokolorowe papierki, czekoladki, różne obrazki świętych, figurki i inne zabawki¹⁶.

Pracowitość Polaków nierzadko przyczynia się również do powstawania unikatowych zabytków sztuki i kultury:

Wyjątkowa uroda tutejszych szopek przyciągała uwagę nie tylko krakowian. Gdy w 1958 r. zwiedzał ówczesną szopkę A. Stefanucci [...], wykonał wiele zdjęć prezentowanych na wystawie w Mediolanie w 1985 r. [...]¹⁷

A Wieliczka musi przecież urzekać swym niepowtarzalnym pięknem dzieła Stwórcy i tym, co w ciągu wieków w pocie czoła tworzył pracowity i zdolny polski górnik spod Krakowa¹⁸.

Natomiast Polska postrzegana jest przez Grodeckiego jako kraj o wiele bezpieczniejszy niż wiele miast w innych państwach:

Mimo rosnącej fali przestępczości [...] Polska wciąż jest krajem bezpiecznym. [...] Z perspektywy Los Angeles, Johannesburga czy Melbourne doskonale widać w jak cudownym, mimo wielu różnych niedogodności, żyjemy kraju!¹⁹

Z powyższych przykładów wynika, że chwalenie u Grodeckiego często podpierane bywa konkretnymi argumentami.

2.3. Podziękowanie

Austin zaliczył podziękowanie do behawitywów, czyli etykietalnych aktów mowy, według Searle'a natomiast mieściłoby się ono w zbiorze ekspresywów. Małgorzata Marcjanik²⁰ podkreśla, że akt podziękowania zawsze jest reakcją na poprzedzający go w czasie bodziec werbalny lub/i niewerbalny.

Komorowska proponuje następującą definicję aktu mowy *podziękowanie*:

Akt mowy *podziękowanie* jest grzecznościowym aktem reaktywnym, który stanowi odpowiedź na zaistniałą sytuację pozytywną, do której przyczynił się odbiorca i za którą nadawca aktu *podziękowania* wyraża swoją wdzięczność²¹.

¹⁶ W. Grodecki, *Moje dzieciństwo i młodość. Wspomnienia*, http://grodecki.eufrutki.net/aktualnosci/20100505_Moje_Dzieci%C5%84stwo_I_M%C5%82odo%C5%9B%C4%87_Wspomnienia [dostęp: 14.09.2022].

¹⁷ W. Grodecki, *Zauroczeni królewskim miastem*, „Nasz Dziennik”, 5 lutego 2002, s. 4.

¹⁸ W. Grodecki, *Cudze chwalicie, swego nie znacie...(1)...*, s. 3.

¹⁹ W. Grodecki, *Cudze chwalicie, swego nie znacie...(2)*, „Nasz Dziennik” 2001, 27 marca 2001, s. 3.

²⁰ M. Marcjanik, *Podziękowania* [w:] *Polska grzeczność językowa*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Jana Kochanowskiego, Kielce 1997, s. 191.

²¹ E. Komorowska, *Pragmatyka aktu mowy podziękowanie (na materiale współczesnego języka polskiego)*, „Socjolingwistyka” 2023, nr 9, s. 3.

Podziękowania w twórczości Grodeckiego mają charakter publiczny i przyjmują często formę bardzo rozbudowaną, spełniając zarazem kilka funkcji równocześnie. Grodecki pragnie bowiem jednocześnie i wyrazić swą wdzięczność wobec swoich dobrodziejów, i poinformować odbiorców o zaistniałych zdarzeniach. Podziękowania te łączą się z aprobatą oraz pochwałą i postrzegane powinny być równocześnie jako implicytna zachęta do przyjmowania podobnych postaw przez odbiorców tekstów. Przejawia się tu niejednokrotnie istniejący w wizji Grodeckiego związek pozytywnych cech danych osób z polskim patriotyzmem:

Pana profesora [Makowskiego] wspominam jako człowieka wielkiej kultury osobistej, człowieka bardzo skromnego, małomównego, cierpliwego i bardzo pracowitego. [...] Uczył nas reprodukcji kartograficznej, ale i uczciwości, szacunku do słowa, koleżeńskości i tej wartości, która tak bardzo dziś się zdewaluowała – patriotyzmu. [...] Nie słowami a czynem i postawą życiową dawał przykład jak postępować w życiu! Dziękuję za to Panie Profesorze!²²

Kolejną cechą, którą Grodecki łączy z polskością, jest gościnność. Również za nią składa podziękowania:

Szanowny Panie Macieju, Pragnę serdecznie podziękować za perfekcyjne przygotowanie i przeprowadzenie Zjazdu. Był czas na obrady, rozmowy, a także odpoczynek i zwiedzanie najciekawszych zabytków i osobliwości regionu. Dziękuję za wielką, staropolską gościnność! Życzę dużo sił i dotychczasowego entuzjazmu w działaniu na polu kultury i patriotyzmu! Władysław Grodecki²³.

Z oficjalnych podziękowań Grodeckiego wiele się można dowiedzieć również na temat sposobu postrzegania polskiej młodzieży. Przy omówieniu aktu mowy aprobaty oraz pochwały zwrócono uwagę na to, że młodzi Polacy są zdaniem Grodeckiego bardzo zdolni oraz prezentują wysoki poziom wiedzy. Niestety, wiedza ta niekoniecznie obejmuje dziedzinę historii. Nad zmianą podobnego stanu rzeczy pracuje wiele osób, zaskarbiając sobie tym wdzięczność i uznanie Grodeckiego:

Młodzież nie zna historii Polski, nie odczuwa dumy z naszej chlubnej przeszłości. [...] Ogromną rolę w poprawie tego stanu może odegrać nie tylko zmiana programu nauczania szkolnego i media, ale także popularyzacja pieśni patriotycznych. Temu celowi służy Małopolski Przegląd Pieśni Patriotycznej i Ogólnopolski Festiwal Pieśni Patriotycznej. [...] Obserwowałem przygotowania do Przeglądu ze strony Asystenta Kościelnego Akcji Katolickiej Archidiecezji Krakowskiej ks. Mirosława Dziedzica i wiceprezesa Zarządu Diecezjalnego Instytutu AK Stefana Majerczaka. To ogromny wysiłek, za który należy się wdzięczność i podziękowanie. To samo odnosi się do nauczycieli, którzy przygotowywali młodzież do Festiwalu²⁴.

²² W. Grodecki, *Jubileusz*, http://grodecki.eufrutki.net/aktualnosci/20111223_Jubileusz [dostęp: 30.12.2022].

²³ Wypowiedź Władysława Grodeckiego, cytowana na stronie internetowej Macieja Zarębskiego; M. Zarębski, *Relacja z I Zjazdu Mateczników Patriotyzmu i Kultury*, <http://www.regionalizm.kielce.pl/wp-content/uploads/2016/07/Relacja-z-I-Zjazdu-Matecznik%C3%B3w.pdf> [dostęp: 27.09.2021].

²⁴ W. Grodecki, *Festiwal Pieśni Patriotycznej*, http://grodecki.eufrutki.net/aktualnosci/20111114_Festiwal%20Pie%C5%9Bni%20Patriotycznej [dostęp: 28.09.2021].

Z powyższych fragmentów tekstów wynika, że rzetelne poznawanie historii i wychowanie w tradycji patriotycznej uważa Grodecki za centralny element kształtowania zdrowej tożsamości. Będąc osobą publiczną, za swój obowiązek uważa poruszanie tej kwestii oraz wyrażanie wdzięczności za podjęty wysiłek.

3. Środki stylistyczne

W celu przykucia uwagi odbiorcy, zwiększenia ekspresji, obrazowania i wzmocnienia efektu retorycznego posługiwał się Grodecki różnymi środkami stylistycznymi. Do często stosowanych przezeń figur należą porównania, hiperbole i metafory, będące ważnymi elementami dla języka tekstów wartościujących.

3.1. Porównania

Teksty Grodeckiego obfitują w rozmaite porównania. Australię podróżnik przedstawia jako *najciekawszy kontynent*; Tadž Mahal jako *najwspanialszy pomnik miłości na świecie*, a meksykańską wiarę jako *najzarliwszą*. Nie szczędzi wyrazów zachwytu w opisach przyrody oraz uznania dla dzieł zagranicznej architektury i sztuki. W niektórych dziedzinach jednak prym wiodą jego zdaniem Polacy. Dlatego Grodecki nawołuje do tego, abyśmy byli zdolni do dostrzegania własnej wyższości tam, gdzie ona istnieje i byli z niej dumni. We wstępie do artykułu o wymownym tytule *Cudze chwalicie, swego nie znacie* wymienia różne słynne kopalnie, podkreślając dobitnie, że to kopalnia soli w Wieliczce jest unikatowym zabytkiem w skali światowej:

Czym są atrapy przypominające zaledwie dawne obiekty użytkowe kopalni złota w Johannesburgu czy w australijskim Ballarat, kopalni diamentów w Pretorii, kopalni-muzeum Calico w USA i tylu innych, rozsianych po całym świecie, **w porównaniu z prawdziwą, absolutnie niepowtarzalną perłą – kopalnią soli w Wieliczce?**²⁵

Innym elementem rodzimej kultury, znacznie przewyższającym swoje odpowiedniki w innych krajach, należą według Grodeckiego polskie kulinaria:

Nie brakowało [w Ekwadorze], ku mojego ogromnemu zaskoczeniu, truskawek, jabłek, które **oczywiście znacznie ustępowały naszemu znad Wisły**²⁶.

W mieście kupowaliśmy kurczaki, margarynę, chleb, boczek, a z pola przynosiliśmy pomidory, cebulę, ogórki, kalafiory, paprykę i owoce. Te ostatnie, choć bardzo ładne, były **znacznie mniej smaczne niż w Polsce**²⁷.

Jednak największą sympatię żywi Grodecki wobec polskiej historii, pisząc:

Może są na świecie kraje **równie piękne, równie ciekawe, równie niezwykle jak Polska**, ale **nie ma drugiego na całej kuli ziemskiej o tak wspaniałej historii**²⁸.

²⁵ W. Grodecki, *Cudze chwalicie, swego nie znacie...(1)...*, s. 3.

²⁶ W. Grodecki, *Na równiku*, „Płomyczek” 2003, nr 5, s. 16–17.

²⁷ W. Grodecki, *Australia – Polacy w stanie Wiktorii*, „Śląski Kurier WNET” 2018, nr 45, s. 4.

²⁸ W. Grodecki, A. Solak, *1500 dni samotnych wędrówek po świecie (2)*, „Wzrastanie” 2005, nr 11, s. 6–7.

Ostatnie z przytoczonych powyżej zdań zawiera kilka figur retorycznych. Po powtórzeniu *równie piękne, równie ciekawe, równie niezwykle* następuje rozbudowany przysłówek *na całej kuli ziemskiej*. Polska historia została natomiast opatrzona przydawką *wspaniała*. Całe zdanie można zatem kwalifikować również jako hiperbolę.

3.2. Hiperbole

Hiperbola to środek stylistyczny polegający na zamierzonej przesadzie, wyolbrzymianiu zjawisk, problemów czy cech ludzkich. Poniżej przytaczam przykład hiperboli, która traktuje o wyższości polskiej kuchni:

Jakością posiłków [„U Wierzyńska”] **zawsze zachwycali się goście**. Zdrowa polska żywność, ale również znakomicie przyrządzana przez **prawdziwych artystów sztuki kulinarnej**, których **sława daleko wykraczała poza granice naszego kraju**²⁹.

Innym często poruszonym w tekstach Grodeckiego tematem są polskie tradycje świąteczne:

Nie ma **nigdzie jak świat długi i szeroki** tak wielu i tak pięknych kolęd i pastorałek jak w Polsce. [...] Pasterka to także piękna polska tradycja, więc nie tylko młodzież tłumnie, pieszo, brodząc w głębokim śniegu, waliła do kościoła odległego ze dwa kilometry, który aż **trząsł się w posadach** od mocnych, zdrowych śpiewów!³⁰

Oba powyższe cytaty mają charakter wyolbrzymienia sytuacji, który podkreślają przysłówki. Ekscerpt dotyczący kulinariów informuje nas o tym, że jakością posiłków „U Wierzyńska” *zawsze zachwycali się goście*, natomiast we fragmencie na temat polskich zwyczajów świątecznych przysłówek *nigdzie* rozbudowany został za pomocą metaforycznej przydawki *jak świat długi i szeroki*.

3.3. Metafory

Do tworzenia pozytywnego wizerunku Polski niejednokrotnie wykorzystywał Grodecki metafory. Służą one zobrazowaniu niezwykle czułego stosunku Grodeckiego do własnej ojczyzny. Nastawienie to przejawia się chociażby w tekście o pobycie na pustyni:

Czy w twoim kraju jest woda? – to pytanie, które najczęściej zadawali mi mieszkańcy otwartych przestrzeni (Beduini) w trakcie mego 18-miesięcznego pobytu na pustyni w Iraku. Gdy im opowiadałem, że w odległej Polsce **często padają deszcze**, że są tam **rzeki pełne wody, łąki, lasy – nie mogli uwierzyć! Wzdychali z zachwyty: zielony kraj**³¹.

²⁹ W. Grodecki, *U Wierzyńska*, http://grodecki.eufrutki.net/aktualnosci/20100509_U_Wierzyńska [dostęp: 1.10.2021].

³⁰ W. Grodecki, *Moje dzieciństwo i młodość. Wspomnienia*, http://grodecki.eufrutki.net/aktualnosci/20100505_Moje_Dzieci%C5%84stwo_I_M%C5%82odo%C5%9B%C4%87_Wspomnienia [dostęp: 14.09.2021].

³¹ W. Grodecki, *Na podróznym szlaku*, „Nasza Droga”, sierpień 2006, s. 16–18.

Powyższe zdanie zawiera równocześnie plastyczny opis naszej przyrody oraz wynikającą z niego konkluzję Beduinów. Podczas swoich podróży po świecie Grodecki spotykał się również z innymi pochlebnymi opiniami o Polsce. Z powodu swego pochodzenia często zaskarbiał sobie przychyłność cudzoziemców. Niezwykłą sympatią obdarzali go między innymi mieszkańcy Chile:

Na słowo Domeyko lub Polska **otwierają się serca**³².

Inną często przewijającą się przez teksty Grodeckiego metaforą jest *Polska jako dom*:

Tu, nad Wisłą, jest **nasz Dom**, [...] nigdzie nie będzie nam lepiej – ani w Australii, ani w Kanadzie, ani nawet na Bezludnej Wyspie³³.

Rozwinięciem metafory *domu* jest obraz *przedsionka*:

[E]migracja to zło, a nie dobrodziejstwo, to zaczynanie wszystkiego od nowa, to życie wśród ludzi innej religii i kultury, to rozbite rodziny, choroba sieroca u dzieci, to **życie w przedsionku**³⁴.

Pomimo trudów, jakich według Grodeckiego doświadczają Polacy żyjący poza granicami, tworzą oni wraz z Polakami z kraju wielką **rodzinę** połączoną więzami miłości do ojczyzny:

Pod koniec XIX w. z terenów Europy Środkowej rozpoczęła się wielka emigracja do USA i Kanady. [...] Zaczynali od budowy kościołów i szkół, a poczucie bezpieczeństwa dawała rodzina i **kultywowanie rodzinnej kultury, religii, tradycji i języka**. Skupisko Polaków w okolicach Toronto i w środku Kanady w Winnipegu to **do dziś prawdziwe mateczniki kultury i patriotyzmu**!³⁵

Na koniec warto zwrócić uwagę na to, że obraz Polaków budowany w twórczości Grodeckiego, w dużej mierze pokrywa się z samooceną Polaków, wyłonioną w badaniach empirycznych przeprowadzanych w latach 1990 i 2000. Jak wynika z jej analizy, większość podawanych charakterystyk były to cechy wartościujące pozytywnie (67% podawanych wyrażen). Cechy pozytywne objęły głównie sferę ideologiczną (patriotyzm, więź z Polską, walka za wolność naszą i waszą itd.), społeczną (gościnność, towarzyskość, życzliwość, uspołecznienie, życie w przyjaźni z ludźmi, pomoc innym) i etyczną (honor itp.). Do obrazu Polaka należy również pielęgnowanie tradycji i zainteresowanie historią, a także religijność, katolicyzm i wiara³⁶.

³² W. Grodecki, *Śladami Ignacego Domeyki*, „Płomyczek” 2003, nr 10, s. 16.

³³ Tamże.

³⁴ W. Grodecki, *Emigracja, uchodźstwo, zesłania. Część III*, „Śląski Kurier WNET” 2016, nr 22, s. 16.

³⁵ W. Grodecki, *Matecznik polskiej kultury w sercu Kanady* [w:] *Mateczniki Polskości gwarantem dobrej zmiany*, red. M.A. Zarębski, Świętokrzyskie Towarzystwo Regionalne, Zagnańsk–Warszawa 2016, s. 128–129.

³⁶ J. Bartmiński, *Polak* [w:] *Język. Wartości. Polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Raport z badań empirycznych*, red. J. Bartmiński, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2006, s. 360–367.

4. Podsumowanie

W swojej twórczości patriotycznej Grodecki naświetla chwalebne wydarzenia historii Polski, kreśli sylwetki wielkich Polaków, ale przypomina również o chwilach bolesnych, chcąc *ocalić od zapomnienia* polskie ofiary wojen i zsyłek. Patriotyczną misją Grodeckiego jest kreowanie pozytywnego wizerunku Polaków oraz Polski bez względu na kontekst wypowiedzi.

Na sugestywność narracji podróżnika wpływają rozmaite czynniki. Dominującym zabiegiem językowym, ułatwiającym kreowanie pozytywnego wizerunku Polaków i Polski, są akty mowy. W materiale badawczym omówiono głównie zjawiska pozytywne, stąd przewaga działań pozytywnych, aprobujących, związanych z pochwałą, a także podziękowaniem.

Pośród środków stylistycznych wykorzystywanych do kreowania pozytywnej wizji świata wymienić należy porównania, hiperbole oraz metafory. W tekstach korpusu badawczego znaleźć można elementy strategii erystycznej poprzez zastosowane wykładniki typu: zawyżone liczby oraz przysłówki zawsze bądź *nigdy*. Pomocne w kreowaniu idealistycznej wizji Polski okazały się również metafory *domu*, *serca* i *rodziny*.

Literatura

- Austin J.L., *Mówienie i poznawanie: rozprawy i wykłady filozoficzne*, tłum. B. Chwedeńczuk, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993.
- Awdiejew A., *Pragmatyczne podstawy interpretacji wypowiedzi*, seria: Rozprawy Habilitacyjne – Uniwersytet Jagielloński, nr 117, Kraków 1987.
- Bartmiński J., *Polak [w:] Język. Wartości. Polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Raport z badań empirycznych*, red. J. Bartmiński, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2006, s. 360–367.
- Czapiga A., *Aprobata zapowiedziana w części narracyjnej (na materiale języka polskiego, rosyjskiego i angielskiego)*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Linguistica Rossica” 2005, nr 11, s. 9–17.
- Grunwald J., *Twórczość patriotyczna Władysława Grodeckiego. Aspekty kulturowo-językowe*, Volumina, Szczecin 2023.
- Komorowska E., *O chwaleniu jako akcie mowy słów kilka [w:] Z badań nad językami europejskimi w aspekcie synchronicznym i diachronicznym. Księga jubileuszowa poświęcona profesor Zofii Czapidze*, red. E. Dźwierzynska, D. Chudyk, Volumina, Szczecin 2015, s. 150–159.
- Komorowska E., *Pragmatyka aktu mowy podziękowanie (na materiale współczesnego języka polskiego)*, „Socjolingwistyka” 2023, nr 9, s. 73–86.
- Komorowska E., *The speech act of gratitude in contemporary Polish: A pragmalinguistic study*, „Beyond Philology” 2021, No. 18/1, s. 103–120.
- Marcjanik M., *Podziękowania [w:] Polska grzeczność językowa*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Jana Kochanowskiego, Kielce 1997.
- Ożóg K., *Grzecznościowe akty mowy [w:] Studia nad polszczyzną mówioną Krakowa*, 2, red. B. Dunaj, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Językoznawcze”, z. 79, Kraków 1984, s. 147–157.
- Puzynina J., *Wartości w kulturze polskiej ostatniego 70-lecia [w:] teże, Wartości i wartościowanie w perspektywie językoznawstwa*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2013, s. 207–232.

Searle J.R., *Czym jest akt mowy?* [w:] *Akty i gatunki mowy*, red. J. Bartmiński, s. Niebrzegowska-Bartmińska, J. Szadura, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2004.

Materiały źródłowe

Bolesławski B., *Zapomniane dzieci – wywiad z Władysławem Grodeckim*, <http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,10155/k,3> [dostęp: 5.04.2023].

Grodecki W., *U Maryi z Tuchowa*, „Nasz Dziennik”, 25 lipca 2001, s. 3.

Grodecki W., *Cudze chwalicie, swego nie znacie...(1)*, „Nasz Dziennik”, 26 marca 2001, s. 3.

Grodecki W., *Cudze chwalicie, swego nie znacie...(2)*, „Nasz Dziennik”, 27 marca 2001, s. 3.

Grodecki W., *U Wierzyńka*, http://grodecki.eufrutki.net/aktualnosci/20100509_U_Wierzyńka [dostęp: 1.10.2021].

Grodecki W., *Zauroczeni królewskim miastem*, „Nasz Dziennik”, 5 lutego 2002, s. 4.

Grodecki W., *Na równiku*, „Płomyczek” 2003, nr 5, s. 16–17.

Grodecki W., *Śladami Ignacego Domeyki*, „Płomyczek” 2003, nr 10, s. 16–17.

Grodecki W., Solak A., *1500 dni samotnych wędrówek po świecie (2)*, „Wzrastanie” 2005, nr 11, s. 6–7.

Grodecki W., *Na podróżniczym szlaku*, „Nasza Droga”, sierpień 2006, s. 16–18.

Grodecki W. (2011a), *Lech Kaczyński – bohater Gruzji*, „Nasz Dziennik”, 9–10 kwietnia 2011, s. 28–29.

Grodecki W., *Jubileusz*, http://grodecki.eufrutki.net/aktualnosci/20111223_Jubileusz [dostęp: 30.12.2019].

Grodecki W., *Festiwal Pieśni Patriotycznej*, http://grodecki.eufrutki.net/aktualnosci/20111114_Festiwal%20Pie%C5%9Bni%20Patriotycznej [dostęp: 28.09.2021].

Grodecki W., *Moje dzieciństwo i młodość. Wspomnienia*, http://grodecki.eufrutki.net/aktualnosci/20100505_Moje_Dzieci%C5%84stwo_I_M%C5%82odo%C5%9B%C4%87_Wspomnienia [dostęp: 14.09.2021].

Grodecki W., *Niezapomniana lekcja najnowszej historii*, „Płomień” 2015, nr 1(163), s. 21.

Grodecki W., *Matecznik polskiej kultury w sercu Kanady* [w:] *Mateczniki Polskości gwarantem dobrej zmiany*, red. M.A. Zarębski, Świętokrzyskie Towarzystwo Regionalne, Zagnańsk-Warszawa 2016, s. 128–129.

Grodecki W., *Emigracja, uchodźstwo, zesłania. Część III*, „Śląski Kurier WNET” 2016, nr 22, s. 16.

Grodecki W., *Australia – Polacy w stanie Wiktorii*, „Śląski Kurier WNET” 2018, nr 45, s. 4.

Zarębski M., *Relacja z I Zjazdu Mateczników Patriotyzmu i Kultury*, <http://www.regionalizm.kielce.pl/wp-content/uploads/2016/07/Relacja-z-I-Zjazdu-Matecznik%C3%B3w.pdf> [dostęp: 27.09.2021].

Creating an image of Poles and Poland in the patriotic work of Władysław Grodecki

Abstract

Władysław Grodecki (1942–2018) was one of Poland's most famous 20th century travelers. Due to his constant promotion of Polish culture and history abroad, the Polish press came to label him as the „wandering Polish ambassador”. In his homeland he was also valued as

a committed promulgator of knowledge about Poland and the world. He constantly strove to create a positive image of Poles and Poland. These aspirations are particularly clearly reflected in Grodecki's journalistic work. The purpose of this article is to examine the linguistic efforts that Grodecki used in his journalistic work to create a positive image of Poles and Poland. The analysis of the material is made with the use of linguistic tools including pragmatics, the speech act theory. Following Grodecki's texts, one can notice a certain specificity, the essence of which is the dominance of positive, approving and even praising actions. The stylistic means used to create a positive vision of the world include comparison, hyperbole, and metaphor. In this way, Poles are presented as beautiful, talented, honest people, and who love and miss their homeland. Meanwhile, Poland itself is portrayed as a country of beautiful nature and monuments, of delicious and healthy cuisine as well as of fascinating history.

Key words: journalism, image creation, speech acts, stylistic means, metaphors, patriotism

Создание образа поляков и Польши в патриотическом творчестве Владислава Гродецкого Резюме

Владислав Гродецкий (1942–2018) был одним из самых известных польских путешественников XX века. Из-за того, что он постоянно продвигал польскую культуру и историю за рубежом, польская пресса стала называть его «странствующим польским послом». Его также ценили на родине как преданного распространителя знаний о Польше и мире. Целью данной статьи является анализ медиатекстов Владислава Гродецкого. Анализ будет проведён с точки зрения прагматической методологии с элементами стилистики в культурном погружении текстов. В центре внимания станет анализ речевых актов, использованных Гродецким, таких как одобрение, похвала, благодарность. Гродецкий постоянно стремился создать положительный образ поляков и Польши. Эти стремления особенно ярко проявляются в журналистской деятельности Гродецкого. В нем преобладают исторические темы, показывающие своих соотечественников и историю Польши в положительном свете. Следуя текстам Гродецкого, можно заметить определенную специфику, суть которой заключается в доминировании положительных, одобряющих и даже восхваляющих действий. К стилистическим средствам, используемым для создания положительного образа мира, относятся сравнение, гипербола, метафора. Таким образом, поляки представлены как талантливые, честные люди, любящие и скупающие по своей родине, а сама Польша изображена как страна красивой природы и памятников, вкусной и здоровой кухни, а также увлекательной истории.

Ключевые слова: журналистика, имиджетворчество, речевые акты, стилистические средства, метафоры, патриотизм

Jadwiga Grunwald, dr
badacz niezależny
ORCID: 0000-0003-2483-1258
e-mail: jadwiga@eufutki.net
+48 574680059